

Március 15. Csíkszeredában¹

Az idei március 15-i ünnepek résztvevői, tudósítói már megbeszéltek és megírták, hogy az ez évi ünnep szerényebb, csendesebb, visszafogottabb volt, mint a tavalyi. A rendezvényeken kevesebb volt az ünnepi kellék, az ünnepi tér szűkebbre szorult, s a résztvevők száma is megcsappant kissé. Az okokat ismerjük. A tavalyi ünneplés indulatokat kavart, jobban mondva ürügyként szolgált indulatok felkorbácsolására és ki robbantására. Az ünnep tömegeket mozgatott meg, s ez méreteivel meglepte és megrémítette azokat, akik mit sem tudtak (vagy nem akartak tudni) a tömegnek mint **másnak** a létezéséről. A kívülálló érzékenyebbek és figyelmesebbek számára pedig a tömeg az ünnep kontextusában **közösségként** mutatkozott meg, lévén az ünnep a közösség működésének kinyilvánítási lehetősége, s ilyenformán, az **egység** deklarált perspektívájából, még meggondolkozatóbb lett a **másság**. S mivel március 15. megünneplésének nem volt, nem lehetett nálunk hagyománya és kialakult szokásrendje, a hosszú elfojtás és a sok álünnep után az emberek minden ünneplési és önfelmutatási készségüket ebbe az (elmúlt évi) alkalomba zúdították bele; hagyták magukat szervezni, ugyanakkor szervezték is magukat, **ünneplők**ké. E két gesztus – az ünnep mint szervezés és szerveződés – tavaly nem ütközött egymásnak, nem okozott zavart az ünneplőkben. A szervezés és a szerveződés többnyire egybeesett. Igaz, voltak az ünneplésnek túlhajtott momentumai, mikor a szervezés ízléstelen parádékba erőltette az önfelmutatást: ilyenkor elszakadni látszott a mértékletesebb önszerveződéstől. Ilyenkor mintha egymástól távolodni látszottak volna a különböző szándékok; de egymással szembe nem

¹ Megjelent a 2000 c. lap 1991 júliusi számában.

fordultak. Az épp alakuló ünnep közösségi önszerveződése és a hivatalos szervezők elképzelése nem mindig volt szinkronban, de nem is működött egymás ellenében.

Most, ez évben az óvatosság, mely elkerülni igyekezett a tavalyi következményeket, szűkebbre vonta az ünnep határait. A különbség azonban mégsem lenne leírható, ha csak ennyit mondanánk: szerényebb kelléktár, szűkebb tér, kevesebb résztvevő. Mindez csak a méretek megváltozását jelzi, s aligha tekinthető elégséges magyarázatnak arra nézvést, hogy mi okozta a hiányérzetet és a csalódottságot, amellyel az ünnep után magunkra maradtunk, s csak a becsapottság meg az enyhe diadalérzet egyvelegében érezhettük magunkat közösségnek. Ezt viszont nem illett felmutatni; s mikor már vége az ünnepnek, kevesebb is az alkalom bármi felmutatására. Nem okolhatók hát csak a szerényebb körülmények fanyarságunk eluralkodása miatt. Talán inkább a szervezési és a szerveződési szándékok egymásnak fordulása lehetne az ok, melyek, bár nem ütköztek drasztikusan össze, mégis kitermelték az ünnep utáni fanyar csalódottságot s a nyugtalanító hiányérzetet.

A vár előtti parkosított tér még márciusiasan csupasz és hóolvadástartól sáros. Lomb még sehol, így a várkapu előtt jobbra-balra szimmetrikusan álló két szobor – Petőfi és Bălcescu – jól látható messziről is. És ez most jó, mert mindenki látni is akarja, befogni a teret, amennyire csak lehet, hisz ez az ünnep színhelye. Az ember most önkéntelenül arra gondol, hogy a szocializmus még frissen „szomorú emlékű” éveiben elég nagy meggondolatlanság volt a felsőbb szervek részéről engedélyezni a szobrok felállítását, hisz így e kis térség íme megemelődött, kényelmetlenül kegyeletlerovó helyé vált, amit még az sem ment eléggé, hogy a jó szocialista „egy ide, egy oda” elv szerint mindenki megkapta a magáét: egy szobor jobbról, egy szobor balról; egy forradalmár ide, egy forradalmár oda, egy Petőfi, egy Bălcescu – senkinek sem lehet egy szava sem.

A várkapu két oldalán, valamikor a vár építésénél jóval későbbi időkben, két hosszú épületszárnyat húztak fel. Ezeket nemrég lebontották, felszabadítva és láthatóvá téve a vár eredeti formáját. Az alapzat törmelékei még ott hevernek, mintegy magaslatot alkotva azok számára, akik hátulról ugyan, de jól akarják látni az eseményeket. A jeges törmeléket fenyőgallyakkal fedték be délelőtt; ez volt az egyik megszemlélhető előkészület a szervezők részéről. Hogy még mi készült, azt lényegében csak találgatni lehetett. Ünnep lesz, az biztos. Meglátjuk majd, milyen. Persze történtek előkészületek a hatalom részéről is, s ennek is voltak jól látható jelei. Már tegnap óta

egyenruhás csoportok sétáltak fel s alá a városban, szabálytalan alakzatokban, laza lépésekkel, könnyed csuklómozdulatok gumibotlóbálásával – mintha csak véletlenül; a kora tavaszi üveges fényben, éles kontúrok között. Egyenruhájuk valami eddig még sosem látott terepruha, ezt jelzik legalábbis a színárnyalatok egymás melletti foltjai. A szín azonban mégis gyanús, mert ugyan miféle terep az, melybe észrevétlenül olvadhatnak a kékek tompa és villogó árnyalatai. Ez az egyenruha nemhogy beolvadni akarna, hanem sokkal inkább feltűnni – ahogy fel is tűnt mindenkinek. S mindezt ki-ki a maga módján értelmezte: gúnyos, lenéző tekintetek kísérték, mások látványosan nem vették észre őket, távolba meredő tekintettel mentek el mellettük, ám ezeknek profilja is ugyanazt mondta, mint a többség arca: Na mi az, fiúk, készültségben vagytok?

A szobrok előtti kis park ünnepi tere tágítható a szemben lévő városházáig. A köztük futó kétsávos útról elterelték a forgalmat. A helyi újság meghirdette az ünnepség időpontját, gyűl a tömeg. A szobrok környékét most lazán, de mégis biztosan, körbekeríti egy hosszú zsinór. A tér tehát kettéosztódik egy kisebb belső és egy tetszés szerint tágítható külső térre. Akik előbb érkeznek, meg is torpannak a választóvonalnál, de egy-kettőre tudomásul veszik a helyzetet, s be is sorolják tudatukban a többi értelmezésre szoruló – de aránylag mégis könnyen értelmezhető – ünnepi és ünneprontó kellék közé. A belső tér egyértelműen az ünnep hivatalos tere, tehát a szervezőké. A szimmetriát is mintegy hangsúlyozva, pontosan közepén, ott áll egy asztal, mikrofonnal. Kissé előbb, a szobrokkal szembe fordulva elhelyezkedik a fűvőszeneke. Időnként néhány karszalagos szervező, gyors léptekkel, a sietségtől és a felelősségtudat súlyától kissé meggörnyedve, átvág az emberektől körülvevett üres téren, hogy igazítson itt-ott a szerény kelléktár darabjain, vagy hogy utasításokat hozzon-vigyen. A szobrok külső felén egy-egy rögtönzött állvány a koszorúk számára. A várkapun belül pedig, hosszan az udvarba hátranyúlva, türelmesen várakozik a reprezentáns koszorúzó sora. Bejön két népviseletbe öltözött pár – székely ruha, román ruha – , s megállnak a szobrok előtt. Kész, a berendezésnek vége. Felsőjelek sehol nincsenek, tavaly a zászlók elrendezése, sorrendje utólagos sértettségre és felháborodottságra adott okot.

Allunk a zsinór innenső felén, és várjuk, történik-e már valami ott bent. Hogy ez a választóvonal el-, ki- vagy bezár, azon el lehet töprengeni; s szabadon lehet játszadozni az igekötőkkel.

Bent végre elkezdődik az ünnepség, egy ide, egy oda alapon, hogy mindenki meg legyen elégedve, s egy szava se lehessen senkinek. A belső térre bevonulnak a hivatalosságok, innen, belülről

hangzanak el a beszédek egyik nyelven, másik nyelven – magyarul és románul. Tavaly csak egy nyelven beszéltek (magyarul), akkor ez volt az egyik baj, most ne legyen. Nem mindig látszik a sokaságban, hogy ki beszél, de a hangsúlyokon hallatszik, hogy a román szövegeket is magyarok mondják. Aztán hosszú ideig hordják be a koszorúkat, párhuzamosan, mind a két szoborhoz. Tavaly is így volt, mégis baj lett belőle. A zenekar közben ugyanazt a lassú, ünnepélyes melódiát játssza. Himnusz nincs. Tavaly kettő is volt, most egy sem. Párhuzam és szimmetria. Így talán nem történik semmi baj.

A belső térbe közben a nyilvánosság képviselői-termelői is beszivárognak, betörnek, majd egyre bátrabban dolgoznak: fényképezőgéppel, videokamerával, magnóval, jegyzetfüzettel, s a mindezekhez tartozó bennfentes arckifejezéssel, amelyet úgy viselnek, mint egy belépőjegyet, amellyel megváltották oda a belépés nagy lehetőségét. A határvonal egyébként is megértően és kedvesen áteresztőképes: ha nem is éppen a hivatalosságok orra előtt, de mégiscsak a zsinóron belül, kisgyerekek hancúroznak. A koszorúzó is bent marad(hat)nak, s ahogy félkaréjban megállnak a szobrok mellett, mintegy önkéntelenül, a szimmetriát hangsúlyozzák.

A koszorúzás véget ér, a zenekar elhallgat, a hivatalosságok bejelentik az ünnep végét. Pillanatnyilag csend, mozdulatlanság, tanácstalanság. És most? De rögtön újra rázendít a zenekar a székely himnusznak – amely 1989 decemberéig az egyik legtiltottabb és csak bizalmas társaságban felhangozható ének volt – az utóbbi időben sokat hallott dallamára, amelyet azóta már minden megragadható alkalommal elénekelnek. Végre egy jel, amit mindenki ért, amire mindenki tudja, hogy mit kell tenni: mindenki énekel. A pillanat sűrű, telített. Benne van már a következő percek átrendeződése. De most még azon innen vagyunk, most még összekeveredik a megelégedni kész felszabadultság az elégedetlenkedő elvárásokkal. Most még összekeverednek arcok és gesztusok, meghatottan levett kalapok, és „nekem már ebből is elegendem volt” arckifejezések. Többen csendben sírnak, fejüket lehajtják. Egy farmerszereléses videokamerás közvetlen közletről belefilmek egy székely ruhába öltöztetett diákcsoportba. Nem lehet nagyon megelégedve, mert szabad kezével gyors egymásutánban ingerült kérdő-sürgető mozdulatokat tesz: „Mi lesz, mi lesz? Énekelni, énekelni!” Így vagy úgy, mindenki énekel. Az ének, halk, visszafogott jellegénél fogva, a végén sem csap fel győztes magaslatokba. Közös cselekvés viszont, amely észrevétlenül átfordítja az ünnepzáró mozzanatot kezdéssé.

Az óvatosságot mint ünnepi szervező elvet a résztvevők eleve elfogadták, számítottak rá, s az elején mindent ennek megfelelően vettek tudomásul: a kettéválasztott, elhatárolt teret, a hiányzó ünnepi kellékeket, az elhangzott szavakat. Az ebből a szervező elvből származó tapogatózás, görcsös figyelés és szelíd figyelmeztetés szertesugárzott és átvilágítani igyekezett az ünnepkörnyezet különböző régióit, körbejárta és meg-megérintette a „nagy helyzetet” amelyben benne vagyunk, és a „kisebbik helyzetet”, amelyben épp most itt leledzünk, illetve ünnepeünk. Előbb szerteszaladtak, aztán meg találkoztak a szálak – a tapogatózás, a figyelés, a figyelmeztetés – és reménytelenül összebogozódtak, a szervezők és a résztvevők számára egyaránt. Hogy az ünnep valami **miatt**, tanulságként szerveződött-e ilyenre, vagy valamilyen **célből**, már végképp nem lehetett tudni. Fejünk felett lebegett ugyan a sugallat, hogy vannak, akik tudják helyettünk is, jobban mint mi, s hasznosabb, ha mi, résztvevők, csak annyit tudunk: mások, ők, értik, és ők meg is csinálják. Majd szólnak, ha ünnepelni kell vagy lehet.

Az ünnepre egybegyűltek tulajdonképpen nem számítottak arra, hogy nem igazán **résztvevők** lesznek, hanem csak **ottlevők**. Az **ott levés** passzív szerepét szánták nekik, a **részvételét** azonban csak annyiban, hogy megjelenésükkel mintegy hallgatólagosan elfogadják és legitimálják a szervezők ítélőképességét és tudását, amelynek segítségével **ők** egy ilyen lefolyást szántak az ünnepnek. Ezt akár úgy is nevezhetnénk, hogy „az ünnep kisajátítása”. Az ünnepi alkalomra rátelepedett – ha nem is erőszakosan, csak lazán és feloldhatóan – egy olyan rendező elv, amely nem az ünneplő közösségből, de még csak nem is az ünnep jellegéből származott. Az óvatosság mellé még valami más is társult, és **ebből** a másból ered az az érzésünk, hogy ez az alkalom, íme, nem arra törekszik, hogy **ünnepi** legyen, hanem hogy **meglegyen**. Valahogy, akárhogy, **meglegyen**, ha már lehet. S volt ebben a valahogyan egy feszült **kifelé** figyelés, s egy talán még feszültebb kifelé **mutatás**. A figyelés a lehetséges külső reakciókra irányult: jól van-e, jól lesz-e így, mit szólnak hozzá mások; a mutatásban pedig feszültségkeltően keveredett az önfelmutatás és az ünnep illetően való megszervezésének demonstrálása. E kifelé irányultság hagyta üresen az ünnepet, hiszen, öntudatlanul bár, kiszorítani igyekezett belőle mindent és mindenkit, hogy bebiztosíthassa **meglétét**. A tér és idő kiszabása addig természetes és szükséges aktus, míg a **tényleges** ünnep keretét határozza meg. Itt és most azonban az ünnepi határok szigorú meghúzása nem az ünnepi esemény saját forgatókönyvét akarta leszögezni és biztosítani, hanem jóval inkább azt mutatta meg, hogy **most** az ünnepet így **lehet**, s ezért

így **kell** megszervezni. És ebben a megfogalmazásban korántsem az kérdéses – s nem is ez szülte a hiányérzetet –, hogy miképpen simul egymásba a lehet és a kell, vagy hogy miképpen feszülnek ezek egymással szembe. Hanem inkább az – s talán **ez** a hiányérzet és a családottság forrása is –, hogy a lehet és a kell összeegyeztetésének egy olyan tudása szervezte hálójába az ünnepet, mely a résztvevőkön kívüli, s fölöttük álló, s mindebből azok, akik elmentek ünnepelni, tulajdonképpen kimaradtak. Így, s emiatt sajátítódott ki az ünnep, melynek résztvevőiből mi kis híján kellékeivé váltunk. A tér elhatárolása ilyenformán nem egyszerűen rendezte, beosztotta, azaz célszerűen használhatóvá tette az ünnepi teret, hanem **kizárt** és **bezárt**. Az ünnepi idő kijelölése nem az alkalom lebonyolításának megkönnyítését célozta, hanem kiiktatni igyekezett a saját szerveződés lehetőségét. Mindezt óvatosságból, a nagy és a kis helyzet ismeretéből, egyszersmind a rend és a nyugalom megteremtése és fenntartása érdekében. De hogy a rend megmaradhat a kereteket szétfeszítő ünnepi önszerveződésben is, arra senki sem számított. (Igaz, hogy **ezek** a keretek nem is álltak ellen túlságosan.) És talán arra sem sokan gondoltak, hogy az első közös cselekvési lehetőség aztán megnyitja az utat az ünnep önszerveződése, a tulajdonképpeni **ünneplés** felé.

A hivatalosságok kivonulnak. A térelválasztó zsinór észrevétlenül eltűnik, a tömeg előrenyomul, és percek alatt elfoglalja az addig elzárt belső teret. A minden irányból befelé tóduló csoportok előbb torlódnak, egymáshoz szorúlnak, megtorpannak egymással szemben. Pillanatokig tart csak e diffúz hullámverés, majd rögtön kialakulnak a belső áramlások, amelyek lassú ritmusban egy irányba haladnak: a Petőfi-szobor felé. Ahogy eléri a tér egy pontját, a többfelől érkezők alig észrevehetően belesimulnak a lépésben haladó sorba anélkül, hogy maga a sor **térben** elkülönülne az őt körülvevő sokaságtól. Az áramlás, célja felé közeledve, egyre keskenyedik, mindezt a tér adottságai szabják meg. A szobor és a mellette levő koszorútartó állvány, valamint az állvány mögött szorosan álló fák egyszemélyes átkelőhelyet alkotnak; itt egyenként mindenki áthalad. Fellép a talpzat első lépcsőfokára, és már ott is van az átjáróban. Leteszi a kezében lévő virágot vagy gyertyát – közben került egy önkéntes gyertyagyújtogató is –, s már le is lépett hátul, a túlsó oldalon, hogy helyét átadja az utána jövőnek. Egy magas női hang valahol a szobor mellett énekelni kezd. A mellette lévők bekapcsolódnak, az ének sugarasan szétterjed, körbehullámozik. Petőfi-dalok, negyvennyolcas énekek. Mindenki énekelve lép le a talpzatról. Sokan ottmaradnak még egy darabig, egyesek újból előrekerülnek, és nézik a lassan

fogyó tömeget.

„Hát... szépecske volt.”

„Igen... Akkor szervusz, jövőre ugyanitt.”

A tömeg lassan szétfoszlik a hűvösödő szürkületben. Az utak innen többfele vezetnek.

Az ünnep kisajátítása – még ha az jó szándékú is – nem egyszerű dolog. Az ünnep nem hagyja magát egykönnyen megszállni, élni kezd, s pontosan akkor, amikor hivatalosan már bejelentik a végét. Azoknak a márciusi gondolatoknak a szellemében szerveződik, amelyekről előbb sok szó esett ugyan, de melyeknek közbük feszült a **helyzetet ismerők** (résztevők nélküli ismerők!) ünnepi szervező elve. Az ünnepség hivatalos bezárásával azonban megnyílt a tulajdonképpeni ünnep tere és ideje, kitaposódtak saját ösvényei, s az előbb még kívülrekedt/kívülrekesztett résztvevők érdekes módon percek alatt már maguktól tudták, hogy a **hivatalos** koszorúk után hogyan, mikor és hová kell tenni a **nem hivatalos** virágszálakat, mit kell mondani és énekelni, hogyan kell ünnepi módon viselkedni.

A fentebb idézett rövid párbeszéd viszont (s idézhetnénk több hozzá hasonlót) azt is sejteni engedí, hogy az ünnep visszaszerzése nem egyértelműen diadal érzésével zárta le az eseményt. A „szépecske” kicsinyítő képzőjének enyhe hiányérzetét és elnéző csalódottságát épp csak hogy kiegyenlíti a „jövőre ugyanitt” minden heroikus pátosztól és messzeszárnyaló reménytől mentes „jövőképe”. Ez a jövőkép tényleg **csak** a következő esztendőre szól, ameddig épphogy elég lesz – ha elég lesz – ez az ünnep. Az ünnep visszafoglalása nem volt egyértelmű diadal, s nem sugározhatik belőle a beláthatatlan jövőbe is előrevetíthető hit. Egy szűk esztendőre szóló szolid győzelem csupán, s a pontosan belátható idő legalább annyi szorongást termel, mint bizakodást. Jövőre ugyanitt – ennyiben bízhatunk. Aztán – majd meglátjuk.

1991. március